

Prepoved mučenja skozi vidik sodne prakse evropskega sodišča za človekove pravice

Anja Trobec

POVZETEK

Evropska konvencija o človekovih pravicah je s pomočjo Evropskega sodišča za človekove pravice vpeljala enega izmed najbolj učinkovitih in uspešnih mehanizmov za varovanje človekovih pravic. Prepoved mučenja je opredeljena v tretjem členu EKČP in velja za osnovni gradnik demokratične družbe. Določba tretjega člena vključuje tri kategorije mučenja, ki se med sabo razlikujejo po stopnji intenzivnosti. Mučenje, ki se šteje za najhujšo obliko, opredelimo kot naklepno nečloveško ravnanje, ki posamezniku povzroči zelo resno in okrutno bolečino. V nečloveško ravnanje ali kaznovanje uvrščamo nastanek hudega telesnega in psihičnega trpljenja. Pri ponižujočem ravnanju gre za povzročitev slabega ravnanja z namenom, da se pri žrtvi doseže občutek strahu, tesnobe in manjvrednosti. Prepoved mučenja je absolutna temeljna pravica, kar pomeni, da ne sme biti omejena niti v primeru izrednega stanja, ko je ogrožena nacionalna varnost ali zaradi boja proti terorizmu ter organiziranemu kriminalu. Čeprav gre za eno najkrajših določil Konvencije, je Sodišče s svojo sodno prakso razširilo področje varstva tudi na ravnanja zasebnih subjektov. Do kršitve tretjega člena pride največkrat v postopku odvzema prostosti, aretacije, policijskega pridržanja ali med prestajanjem zaporne kazni. Država je dolžna zagotoviti, da je posameznik zaprt v razmerah, ki spoštujejo človekovo dostojanstvo. Da se zagotovi pravico do poštenega sojenja, je potrebno izločiti vse dokaze, ki so bili pridobljeni protipravno na podlagi mučenja. Področje uporabe prepovedi mučenja je ESČP razširilo tudi na primere, ko želi država podpisnica EKČP izročiti posameznika tretji državi, kjer obstaja realno tveganje za mučenje in sorodno ravnanje.

Ključne besede: prepoved mučenja, nečloveško in ponižujoče ravnanje ali kaznovanje, ESČP, EKČP, absolutna narava prepovedi, ekskluzija/izločitev dokazov, izročitev, bivalne razmere v zaporu.

Prohibition of torture through the jurisprudence of the European court of human rights

ABSTRACT

The European Convention on Human Rights introduced one of the most effective and successful mechanisms for the protection of human rights by means of the European Court of Human Rights. Prohibition of torture is defined in Article III of the European Convention on Human Rights and is considered as the basic cornerstone of a democratic society. The provision of Article III includes three categories of torture which differ according to the degree of intensity. We define torture which is considered as the worst form as intentional inhumane treatment which causes very serious and cruel pain to an individual. We classify the emergence of severe physical and psychological suffering as an inhumane treatment and punishing. In humiliating treatment or punishing, there is a case of maltreatment with the intention to reach a feeling of fear, anxiety, and inferiority in the victim. Prohibition of torture is an absolute fundamental right, which means that it may not be limited even in the case of the state of emergency when there is a threat to national security or because of the fight against terrorism and organized crime. Even though this is one of the shortest provisions of the Convention, the Court has expanded the field of the protection also to the actions of private operators in its case law. On most occasions, the violation of Article III occurs in the procedure of deprivation of freedom, arrest, police detention or during the time of serving the prison sentence. The state is obliged to ensure that an individual is imprisoned in the conditions which respect human dignity. In order to ensure the right to a fair trial, all the evidence which was taken illegally on the basis of torture has to be excluded. The European Court of Human Rights expanded the field of the use of prohibition of torture also to the

cases when the Contracting State of the European Convention on Human Rights wishes to extradite an individual to a non-member state where there is a real risk of torture and similar treatment.

Keywords: prohibition of torture, inhuman and degrading treatment or punishment, European Court of Human Rights, European Convention on Human Rights, absolute nature of the prohibition, exclusion of evidence, extradition, living conditions in prison.

1. Uvod

Celoten prispevek temelji na obravnavanju prepovedi mučenja skozi vidik sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice (v nadaljevanju ESČP oziroma Sodišče). Glavno raziskovalno vprašanje, ki je predstavljalo vodilo pri pisanju prispevka, se glasi: »Kako Evropsko sodišče za človekove pravice razlaga 3. člen Evropske konvencije o človekovih pravicah, ki prepoveduje mučenje?«

Mučenje ali tortura je v današnji mednarodnopravni teoriji definirana kot protipravno načrtno povzročanje hudih bolečin drugemu. Kot takšna je prisotna v celotni človeški zgodovini, v vseh znanih civilizacijah, verstvih, kulturah, političnih sistemih in oblastvenih režimih. Z drugimi besedami lahko rečemo, da gre za vsestransko globalno stalnico človekove eksistence.¹

V dvajsetem stoletju, še posebej po drugi svetovni vojni, je prepoved mučenja in sorodnega ravnanja postala splošno uveljavljena v ustavnih redih demokratičnih držav.² S sprejemom Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (v nadaljevanju EKČP oziroma Konvencija) dne 4. november 1950 je Svet Evrope odprl novo poglavje v razvoju zgodovine človekovih pravic v Evropi.³ Za varovanje človekovih pravic skrbi Evropsko sodišče za človekove pravice, ki je bilo ustanovljeno leta 1998 s sprejetjem Protokola št. XI h Konvenciji.⁴

V tretjem členu Konvencije je določeno, da se ne sme nikogar mučiti, z njim nečloveško ali ponižujoče ravnati ali ga kaznovati.

¹ Korošec, Bavcon, 2003, str. 17.

² Bavcon et al., 1997, str. 110.

³ Ribičič, 2007, str. 109.

⁴ Prav tam, str. 120-122.

Petnajst besed dolga določba predstavlja eno od najbolj temeljnih vrednot demokratične družbe. Danes se prepoved mučenja šteje kot del mednarodnega običajnega prava, ki ima status *jus cogens*. Vključitev prepovedi mučenja v skoraj vse nacionalne pravne sisteme držav članic ne zadostuje za izpolnjevanje obveznosti, ki jih nalaga Konvencija, saj so države pogodbenice pogosto spoznane za kršiteljice tretjega člena. Primeri dejanskega mučenja so nedvomno najhujše oblike kršitve tretjega člena, vendar EKČP zagotavlja varovanje pred različnimi kategorijami napadov na človeško dostojanstvo in telesno celovitost. V pritožbah se vlagatelji največkrat sklicujejo na nehumano ravnanje, ki je posledica odvzema prostosti, aretacije, policijskega pridržanja ali prestajanja kazni v zaporu. Pritožbe se nanašajo tudi na izpostavljenost nečloveškemu ravnanju pri izročitvi posameznika tretji državi.⁵

Prepoved mučenja so leta 1953 zapisali v Konvencijo z namenom, da se prepreči vrnitev Evrope v čas barbarstva, ki ga je doživela med nacističnimi grozotami druge svetovne vojne. Čeprav je prišlo v zadnjih štirih desetletjih na evropskem kontinentu do vzpona mednarodnega prava človekovih pravic in razcveta liberalne družbe, se tretji člen počasi spreminja v nepomembno formalnost brez dejanskega vpliva. Do spremembe je prišlo leta 1989 v zadevi Soering, ko je Sodišče odločilo, da morajo države članice spoštovati tretji člen Konvencije pri izročitvi posameznika državi, kjer obstaja verjetnost, da bi bil izpostavljen mučenju in sorodnemu ravnanju. ESČP je s svojo razlago široko razširilo določbo tretjega člena in nadgradilo uporabo prepovedi mučenja v sistem za zaščito načela nevračanja. Sodna praksa Sodišča je učinkovito prekinila prevladujoči formalistični pristop pri tolmačenju človekovih pravic in zagotovila prijazno okolje za nadaljnji razvoj mednarodnega humanitarnega prava na področju beguncev.⁶ Področje uporabe tretjega člena je širše, kot so ga predvideli ustvarjalci Konvencije leta 1950.⁷ Čeprav gre za eno izmed najkrajših določb v Konvenciji, je ESČP s sodno prakso opozorilo na različna področja uporabe tretjega člena.⁸

Do pogostejše uporabe tretjega člena Konvencije prihaja v državah, ki se soočajo s pojavom terorizma. Zaradi spoštovanja

⁵ Reidy, 2002, str. 8-9.

⁶ Nguyen, 2019, str. 1.

⁷ UNHCR Manual on Refugee Protection and the ECHR, 2006, str. 6.

⁸ Reidy, 2002, str. 8-9.

človekovega dostojanstva se prepovedi mučenja ne sme omejiti niti v primeru vojne ali drugih nevarnosti, ki ogrožajo javnost in življenje naroda.⁹ Čeprav pojem človekovo dostojanstvo ni naveden v Konvenciji, ga ESČP pogosto uporablja pri razlagi tretjega člena Konvencije. Lahko rečemo, da sodna praksa ESČP pomaga pri opredelitvi vsebine pojma človekovega dostojanstva.¹⁰

Danes se mučenje razume kot vsako dejanje, ki posamezniku načrtno povzroči hudo fizično ali mentalno bolečino ali trpljenje z določenim namenom. V namen mučenja lahko uvrstimo:

- zastraševanje, kaznovanje ali izživljanje nad posameznikom,
- pridobitev priznanja ali informacij o storitvi kaznivega dejanja,
- kaznovanje osebe za dejanje, ki ga je izvršila oziroma ali je osumljena storitve
- ali drugi diskriminatorni razlogi.¹¹

Kot ključen element mučenja se razumeta tista bolečina in trpljenje, ki ga je ustvarila ali spodbujala ali z njima soglašala uradna oseba ali druga oseba, ki je delovala po uradni dolžnosti.¹² Izraz mučenje se je z razvijanjem mednarodnega prava človekovih pravic omejil izključno na dejanja, za katera so odgovorni nosilci javne oblasti, če so mučenje sami izvrševali ali pri njem aktivno (storitveno) ali pasivno (opustitveno) sodelovali.¹³

2. Kategorije prepovedi

V evropskem sodnem sistemu so se iz preproste določbe tretjega člena pojavile kompleksne opredelitve prepovedi mučenja in posledično razlikovanje med tremi vsebinskimi pojmi glede ostrine posameznih dejanj. Področje uporabe tretjega člena sestavljajo tista dejanja in ravnanja, ki po mnenju Sodišča dosežejo minimalno raven resnosti. Upoštevajo se naslednji kriteriji za oceno nivoja resnosti:

- čas trajanja,
- fizične in duševne posledice dejanja,
- starost, spol ter zdravstveno stanje žrtve.¹⁴

⁹ Corstens, Pradel, 2002, str. 338.

¹⁰ Webster, 2016, str. 372.

¹¹ Lampe, 2010, str. 227-228.

¹² Prav tam.

¹³ Korošec, Bavcon, 2003, str. 18.

¹⁴ Long, 2002, str. 13.

Če predmet pritožbe izpolnjuje določene kriterije, temelji razlikovanje med mučenjem, nečloveškim in ponižujočim ravnanjem ali kaznovanjem na stopnji resnosti.¹⁵

Razlago o minimalni ravni resnosti je ESČP razširilo v zadevi Soering proti Združenemu kraljestvu na naslednje okoliščine:

- narava in vsebina ravnanja,
- način in vrsta izvršitve.¹⁶

V primeru Irska proti Združenemu kraljestvu iz leta 1978 je ESČP v skladu s tretjim členom EKČP predstavilo vsebinsko razliko med tremi pojmi prepovedi mučenja glede intenzivnosti posameznih ravnanj ali kaznovanj:

1. mučenje je opredelilo kot naklepno nečloveško ravnanje, ki povzroči zelo resno in okrutno trpljenje,

2. nečloveško ravnanje ali kaznovanje je rezervirano za tista dejanja, ki povzročijo hudo telesno in duševno trpljenje,

3. pri ponižujočem ravnanju gre za povzročitev slabega ravnanja z namenom, da se pri žrtvi doseže občutek tesnobe, groze ali manjvrednosti. Takšen način ravnanja žrtev poniža, jo degradira in ji po možnosti zlomi njen fizični in moralni odpor.¹⁷

Razlikovanje med različnimi kategorijami mučenja ne vsebuje neposrednih sodnih posledic, vendar lahko škoduje ugledu države, če je ta spoznana za kršiteljico mučenja.¹⁸

2.1. Mučenje

Mučenje je opredeljeno kot najskrajnejša raven trpinčenja oziroma maltretiranja, ker gre za naklepno surovo ravnanje, ki prizadene posamezniku zelo hude in krute bolečine.¹⁹

Za mučenje so značilni naslednji trije elementi:

- nastanek hudih fizičnih in duševnih bolečin ali trpljenja,
- zavestno ustvarjanje bolečin,
- obstoj namena, kot je pridobivanje informacij, kaznovanje ter ustrahovanje posameznika.²⁰

Mučenje prizadene telesno in duševno celovitost posameznika. Za obstoj mučenja gre, kadar so izpolnjene naslednje predpostavke:

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Reidy, 2002, str. 10-11.

¹⁷ Gomien, 2009, str. 25.

¹⁸ Corstens, Pradel, 2002, str. 339.

¹⁹ Contemporary Human Rights Challenges, 2019, str. 83.

²⁰ Reidy, 2002, str. 12.

- aktivnost in pasivnost (tako rezultat dejanja kot tudi opustitev z enako resnimi posledicami predstavljata mučenje),
- zahtevana stopnja trpljenja,
- predmet naklepa je povzročiti posamezniku resno trpljenje in bolečino,
- namen in cilj pridobitve informacij ali priznanja,
- izvajati ga mora uradna oseba ali oseba, ki deluje po uradni dolžnosti,
- zakonite sankcije ne spadajo v pojem mučenja.²¹

Sodišče je v svoji sodni praksi označilo naslednja ravnanja za mučenje:

- palestinsko obešanje, za katerega je značilno, da žrtvi najprej zavežejo roke za hrbtom in jo nato obesijo s pomočjo vrvi, ki je pritrjena na zapestje (primer Aksoy proti Turčiji),²²
- hude oblike pretepanja (primera Selmouni proti Franciji ter Dikme proti Turčiji),²³
- uporaba elektrošokov (primer Akkoc proti Turčiji),²⁴
- hudo pretepanje, kjer osebi ni omogočena zdravniška pomoč (primer Ilhan proti Turčiji),²⁵
- posilstvo (primer Aydin proti Turčiji),²⁶
- falanga, kjer se žrtev pretepa po golih stopalih (primer Salman proti Turčiji).²⁷

Prav tako v kategorijo mučenja uvrščamo psihično nasilje, ki je ustvarjeno z uporabo groženj o mučenju posameznika ali njegovih družinskih članov.²⁸ Iz analize sodne prakse sledi, da pri mučenju ne gre za posamezno dejanje, ampak za kombinacijo ravnanj državnih organov, ki morajo žrtvi povzročiti tako fizične kot psihične učinke. Na presojo Sodišča vpliva tudi dejstvo, da ne gre za enkratno dejanje, ampak se slabo ravnanje državnih organov večkrat ponovi med policijskim pridržanjem. Pri obravnavi mučenja je Sodišče zelo strogo, saj v to kategorijo uvršča le najbolj brutalna dejanja, kot je posilstvo priče v primeru Aydin proti Turčiji,²⁹ ali policijsko nasilje, ki posamezniku povzroči trajne poškodbe

²¹ Diskriminacija in pravice človeka v slovenskih zaporih, 2008, str. 16-20.

²² ESČP Aksoy v. Turkey, št. 21987/93, 18. 12. 1996

²³ ESČP Dikme v. Turkey, št. 20869/92, 11. 7. 2000.

²⁴ ESČP Akkoc v. Turkey, št. 22947/93 in 22948/93, 10. 10. 2000.

²⁵ ESČP Ilhan v. Turkey, št. 22277/93, 27. 6. 2000.

²⁶ ESČP Aydin v. Turkey, št. 23178/94, 25. 9. 1997.

²⁷ ESČP Salman v. Turkey, št. 21986/93, 27. 6. 2000.

²⁸ Lampe, 2010, str. 230.

²⁹ ESČP Aydin v. Turkey, št. 23178/94, 25. 9. 1997.

(Cestaro proti Italiji).³⁰

Določena ravnanja, ki so bila v preteklosti označena kot nečloveška in ponižujoča, bi se lahko po mnenju Sodišča štela za mučenje v prihodnosti. Takšen pristop nakazuje na prožnost obravnave različnih kršitev tretjega člena. Sodišče ni dolžno slediti prejšnji sodni praksi, ampak ima možnost, da prosto ovrednoti ravnanja, ki se do sedaj niso štela za mučenje.³¹

2.2. Nečloveško ali ponižujoče ravnanje ali kaznovanje

Nečloveško ali ponižujoče ravnanje je v konvenciji Združenih narodov opredeljeno kot drugo dejanje okrutnega, nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja, ki ni zajeto s pojmom mučenja. Za to dejanje je značilno, da je manj intenzivno in kruto v primerjavi z mučenjem. V največ primerih prihaja do nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ob odvzemu prostosti, aretaciji ali med prestajanjem kazni v zaporu.³²

V grškem primeru je Evropska komisija označila za nečloveško ravnanje tista dejanja, ki načrtno povzročijo hudo mentalno ali fizično trpljenje ali bolečino. Za razlago nečloveškega ravnanja je bila pomembna tudi sodba Irska proti Združenemu kraljestvu, v kateri je Evropska komisija določila, da mora vsaka opredelitev določbe tretjega člena EKČP izhajati iz koncepta nečloveškega ravnanja. Čeprav je nečloveško ravnanje postavljeno v samo jedro kršitev tretjega člena, je bilo pri razlagi nekoliko zanemarjeno, saj je za mučenje in ponižujoče ravnanje značilna bolj zapletena opredelitev. Uporabno je tudi kot referenca pri določanju pojma ponižujočega ravnanja, za katerega je značilno, da dosega manjšo stopnjo intenzitete kot nečloveško ravnanje. Od vseh oblik prepovedi vsebuje ponižujoče ravnanje najbolj specifične značilnosti. Po mnenju Evropske komisije je namen prepovedi ponižujočega ravnanja, da se prepreči kakršnokoli poseganje v človekovo dostojanstvo. Ukrep, ki doseže določeno stopnjo resnosti in poslabša posameznikov položaj, ugled ali značaj, se obravnava kot ponižujoče ravnanje v smislu tretjega člena EKČP.³³ Sodišče šteje kot ponižujoče ravnanje dejanje, ki pri svojih žrtvah vzbudi občutek tesnobe, gro-

³⁰ ESČP Cestaro v. Italy, št. 6884/11, 7. 4. 2015.

³¹ Vecellio Segate, 2017, str. 7.

³² Lampe, 2010, str. 235.

³³ Long, 2002, str. 17-18.

ze, manjvrednosti ali podrejenosti ter zatre fizični ali moralni odpor žrtve.³⁴

Med nečloveško in ponižujoče ravnanje Sodišče uvršča pretepanje med policijskim pridržanjem (Zadeva Ribitsch proti Avstriji), odsotnost izvedbe preiskave o izginotju pogrešanih oseb (Zadeva Ciper proti Turčiji), neprilagojene pogoje pridržanja za invalidno osebo (Zadeva Price proti Združenemu kraljestvu), požig domov pritožnikov (zadeva Selcuk in Asker proti Turčiji), preostajanje kazni v samici (Zadeva Ramirez Sanchez proti Franciji) ter prisilno hranjenje.

Iz sodne prakse je mogoče ugotoviti, da je ESČP pri obravnavi nečloveškega in ponižujočega ravnanja sprejelo prilagodljiv pristop z namenom, da se posamezniku zagotovi najvišjo možnost varstva človekovih pravic. Fizična sila, ki jo uporabijo državni organi pri odvzemu prostosti posamezniku, mora izhajati iz neposredne reakcije obdolženca.³⁵

Pojavlja se vprašanje: »Ali je bistvenega pomena, da ESČP določeno dejanje opredeli kot mučenje ali nečloveško ravnanje?« Nekateri teoretiki so mnenja, da ugotovitev nečloveškega ravnanja ni nič manj pomembna od klasifikacije mučenja. Raven trpljenja je bistvena razlika med mučenjem in nečloveškim ravnanjem. Vendar menim, da mučenje nosi posebno stigmo in dokazuje, da je bila kršitev prepovedi mučenja zelo resna. Prav tako opredelitev dejanja za kršitev mučenja omogoča višjo odškodnino, ki jo ESČP naloži državi pogodbenici.³⁶

3. Absolutna narava prepovedi

Absolutna prepoved mučenja je bila uvedena z mednarodnim pravom³⁷ in ne dovoljuje nobenih izjem, niti v izrednem stanju (v času vonj) kot tudi ne v boju zoper terorizem ali organiziran kriminal. Če država zaradi varnosti svojih državljanov sprejme ukrep, ki v praksi pomeni grožnjo človekovim pravicam, krši sprejete mednarodnopravne obveznosti.³⁸

Sodišče je zavzelo stališče, da je mučenje v evropskem prostoru absolutno prepovedano brez kakršnihkoli izjem. Prepoved

³⁴ ESČP Ireland v. The United Kingdom, št. 5310/71, 18. 1. 1978.

³⁵ Jandl, 2004, str. 172-173.

³⁶ Heri, 2019, e-vir.

³⁷ Shany, 2007, str. 838.

³⁸ ESČP Ramirez Sanchez v. France, št. 59450/00, 4. 7. 2006.

mučenja in sorodnega ravnanja velja za minimalni standard varovanja človekovih pravic med 47 članicami Sveta Evrope in za enega izmed osnovnih temeljev demokratične družbe. V odnosu do drugih človekovih pravic je prepoved mučenja in sorodnega ravnanja absolutna. To pomeni, da se je ne sme razveljaviti ali omejiti na podlagi petnajstega člena Konvencije.³⁹ Z drugimi besedami lahko rečemo, da prepoved velja v vseh okoliščinah, vključno v času izrednih razmer ali kadar je ogroženo življenje naroda.⁴⁰

Absolutna narava tretjega člena vključuje naslednje 3 elemente:

- določba tretjega člena ne predvideva nobenih zakonsko upravičenih izjem,
- v skladu s petnajstim členom niso dovoljena odstopanja v izrednih okoliščinah,
- na absolutno naravo člena ne vpliva ravnanje žrtve (enako varstvo 3. člena uživa tako nedolžen otrok kot hladnokrven morilec).⁴¹

Razlogi, zakaj je prepoved mučenja absolutna:

- ker bi še tako ozko področje uporabe mučenja vodilo k širjenju,
- ker povzroča psihološke učinke za mučitelja in socialne učinke na družbo, ki dopušča mučenje,
- ker nas zgodovina mučenja uči, da je prišlo do mučenja nedolžnih posameznikov tako v demokratičnih kot v nedemokratičnih državah,
- ker so podatki, ki so pridobljeni z mučenjem, sami po sebi nezanesljivi.⁴²

Vedenje žrtve, pritisk na storilca, da dokonča kaznivo dejanje ali kakršnekoli drug razlog ne smejo biti opravičilo za uporabo prepovedanih ravnanj. Prav tako državam članicam ni dovoljeno kaznovati ali določiti kazni v nasprotju s tretjim členom EKČP.⁴³

Prepoved mučenja in sorodnih ravnanj je celovita in vključuje naslednje značilnosti:

- uradne osebe in druge osebe, ki delujejo na podlagi uradne dolžnosti ne smejo povzročati, spodbujati ali se strinjati z dejanjem mučenja,

³⁹ Lampe, 2010, str. 231.

⁴⁰ Derogation in time of emergency, ECHR, 2018, e-vir.

⁴¹ Mavronicola, 2015, str. 725.

⁴² Mavronicola, 2016, str. 4-5.

⁴³ Reidy, 2002, str. 19-20.

- države morajo kaznovati vse kršitve prepovedi mučenja v skladu s svojim notranjim pravom⁴⁴ (postopkovna obveznost države je, da kršitve učinkovito sankcionira),⁴⁵
- države ne smejo izročiti osebe tretji državi, kjer obstaja nevarnost, da bo oseba izpostavljena mučenju,
- države ne smejo uporabljati informacij, za katere se ve ali se domneva, da so bile pridobljene na podlagi mučenja.⁴⁶

Države so dolžne sprejeti ukrepe in zakone, ki učinkovito preprečujejo mučenje tako, da vzpostavijo neodvisne strokovne odbore, ki bodo pooblašteni za obiskovanje krajev, kjer so pridržane osebe. Prav tako je lahko država odgovorna za dejanja zasebnih oseb na svojem ozemlju, če ne sprejme ukrepov za preprečevanje mučenja, pod pogojem, da je država seznanjena s tveganjem oziroma bi se ga morala sama zavedati.⁴⁷

Absolutna narava prepovedi mučenja se nanaša tudi na pridržanje posameznika na podlagi zdravljenja v bolnišnicah ali psihiatričnih ustanovah.⁴⁸

4. Pozitivne dolžnosti države

Iz določbe tretjega člena Konvencije izhaja temeljna dolžnost države članice, da prepreči mučenje. Če je do mučenja že prišlo, mora država pogodbenica poskrbeti za to, da se opravi nepristranska preiskava vsakokrat, ko je bilo dejanje mučenja izvršeno na ozemlju pod njeno pristojnostjo. Država mora posamezniku, ki je bil žrtev mučenja, omogočiti pravico do pritožbe pred pristojnim organom (13. člen Konvencije).⁴⁹ V skladu s tretjim členom ima država pogodbenica pozitivno obveznost, da zavaruje posameznika pred slabim ravnanjem tako s strani organov države kot tudi s strani zasebnih subjektov.⁵⁰

Za zaščito posameznika pred trpinčenjem mora država članica sprejeti preventivne in zaščitne ukrepe za preprečevanje mučenja in sorodnega ravnanja.⁵¹

⁴⁴ Pollard, 2005, str. 5-6.

⁴⁵ Greer, 2018 str. 305.

⁴⁶ Pollard, 2005, str. 5-6.

⁴⁷ Prav tam, str. 7.

⁴⁸ Reidy, 2002, str. 21.

⁴⁹ Lampe, 2010, str. 238.

⁵⁰ Gomien, 2009, 28.

⁵¹ Reidy, 2002, str. 36.

V postopku odvzema prostosti je država članica dolžna zagotoviti, da uporabljena sila ni v neskladju s prepovedjo mučenja. Med pozitivne obveznosti države uvrščamo tudi dolžnost države, da zaščiti pripornika pred nasiljem drugih pripornikov.⁵²

Med pozitivne dolžnosti države uvrščamo:

- izvedba učinkovite preiskave glede zatrjevanih navedb trpinčenja,
- preprečitev zlorabe s strani zasebnih subjektov,
- kaznovanje storilcev kaznivega dejanja,
- zagotoviti ustrezne življenjske pogoje v zaporih,
- priskrbeti zapornikom takojšnjo in učinkovito zdravniško oskrbo.⁵³

V skladu s tretjim členom EKČP imajo države pozitivno obveznost, da zaščitijo ljudi pred mučenjem in slabim ravnanjem. Do kršitve obveznosti bo prišlo, če država ne bo zagotovila učinkovitega pravnega okvira za zaščito posameznikov. Največkrat so posamezniki izpostavljeni slabemu ravnanju v predkazenskem postopku, med policijskim pridržanjem in v priporu. Zato je med temeljne zaščitne ukrepe potrebno vključiti pravico do odvetnika in medicinske pomoči ter pravico do obveščanja o pridržanju in komunikaciji z zunanjim svetom. Absolutna narava prepovedi mučenja pomeni, da državam članicam ni dovoljeno odstopati od osnovnih zaščitnih ukrepov, četudi je osumljenec obtožen kaznivega dejanja povezanega s terorizmom.⁵⁴

V zadnjem času se je ESČP ukvarjalo s primeri, ki vključujejo nečloveško ali ponižujoče ravnanje zasebnih subjektov in ne uradnih oseb. Sodišče je to področje uvrstilo med pozitivne obveznosti države iz tretjega člena EKČP. Poudarilo je tudi dolžnost države, da uvede preventivne ukrepe in mehanizme za varovanje posameznikov, ne glede na to, kdo je povzročitelj slabega ravnanja. Ukrepi morajo predvsem zagotoviti zaščito otrok in drugih ranljivih oseb.⁵⁵

Država je dolžna opraviti preiskavo, kadar obstajajo verodostojne obtožbe o slabem ravnanju državnih organov in zasebnih subjektov. Sodišče je v svoji sodni praksi odločilo, da mora preiskava voditi do ugotovitve dejanskega stanja in identifikacije sto-

⁵² Gomien, 2009, str. 26.

⁵³ Yildiz, 2016, str. 8.

⁵⁴ Pollard, 2005, str. 11.

⁵⁵ Reidy, 2002, str. 37.

rilcev kaznivega dejanja. Pri izvedbi učinkovite preiskave se morajo državni organi hitro odzvati na navedbe posameznika, sicer ESČP ugotovi, da gre za kršitev procesne dolžnosti države članice (zadeve: Y. proti Sloveniji, Volodina proti Rusiji ter Sevtap Veznedaroglu proti Turčiji). Iz primerov A in drugi proti Združenemu kraljestvu, Costello-Roberts proti Združenemu kraljestvu, Z in drugi proti Združenemu kraljestvu in Opuz proti Turčiji izhaja, da mora država preprečiti slabo ravnanje s posamezniki, ki spadajo pod njeno jurisdikcijo, čeprav je povzročitelj trpinčenja zasebni subjekt. Prav tako mora država osebi zagotoviti primerno pravno sredstvo.

5. Prepoved mučenja v okviru boja proti terorizmu

Terorizem kot oblika nasilnega kaznivega dejanja, ki je povzročeno z naklepom, je že od nekdaj nekakšen naravni spremljevalec človeške družbe. Z razvojem terorizma po svetu se je rodila pobuda za preprečevanje terorističnih dejanj in kaznovanje storilcev ne le na nacionalni ravni, ampak tudi na mednarodni ravni.⁵⁶

Za »ticking-bomb« situacije, v katerih bi potencialno mučenje enega posameznika rešilo življenja nedolžnih civilistov, je značilno:

- ogrožena so življenja številnih nedolžnih civilistov,
- katastrofa je neizogibna, zato je čas ključnega pomena,
- terorist ima informacije, ki bi lahko preprečili tragedijo.⁵⁷
- V »vojni« proti terorizmu se zastavlja vprašanje: »Ali je v skrajni sili dopustno uporabiti nasilne metode pri zaslišanju prijatih teroristov, če je to edino sredstvo za preprečitev grozovitega napada na nedolžne civiliste?« Gre za odvrčanje večjega zla s storitvijo manjšega zla.⁵⁸

V zadnjih letih so številne države po vsem svetu sprožile celo serijo policijskih, kazenskopравnih, varnostnih ter vojaških ukrepov, ki kršijo človekove pravice v imenu nacionalne varnosti. V Evropi je na tem področju še posebno aktivna Velika Britanija. Leta 2001 je uvedla ukrep pridržanja za nedoločen čas brez možnosti vložitve obtožbe, ki ga je čez štiri leta nadomestila z nad-

V zadnjih letih so številne države po vsem svetu sprožile celo serijo policijskih, kazenskopравnih, varnostnih ter vojaških ukrepov, ki kršijo človekove pravice v imenu nacionalne varnosti. V Evropi je na tem področju še posebno aktivna Velika Britanija. Leta 2001 je uvedla ukrep pridržanja za nedoločen čas brez možnosti vložitve obtožbe, ki ga je čez štiri leta nadomestila z nad-

⁵⁶ Turk, 2015, str. 424-427.

⁵⁷ Oršolić, 2010, str. 6.

⁵⁸ Velkaverh, 2009, str. 25-26.

zornimi odredbami. Poleg tega krši tudi določbo tretjega člena EKČP z uporabo dokazov, ki so bili pridobljeni na podlagi mučenja. V zadnjem času izigrava prepoved vrnitve posameznika v državo, kjer mu grozi mučenje in sorodno ravnanje. Angleška erozija človekovih pravic se je začela po letu 2001, ko je Velika Britanija razglasila izredno stanje splošne nevarnosti in sprejela protiteroristično zakonodajo. Policijsko pridržanje se je v praksi spremenilo v odvzem prostosti za nedoločen čas brez možnosti vložitve obtožnice, ki temelji na tajnih dokazih. Takšen ukrep je bil v nasprotju s petim členom EKČP, ki določa pravico do svobode. S pomočjo petnajstega člena Konvencije se je Velika Britanija odrekla svojim dolžnostim po prvem odstavku petega člena. Odstop je utemeljila s spoštovanjem absolutne narave prepovedi mučenja po tretjem členu Konvencije. V zadevi Chahal je Sodišče razsodilo, da pripor z namenom izгона ni legitimen v primeru, če njegovo trajanje presega kriterij razumnega roka. Tretji člen Konvencije onemogoča državi pogodbenici izgon posameznika v državo, kjer bo ta podvržen mučenju in sorodnemu ravnanju. Prav tako je bila v Angliji dovoljena uporaba dokazov, ki so bili pridobljeni z mučenjem, pod pogojem, da so dokaze pridobili tuji in ne britanski agenti. Iz sodne prakse izhaja, da je Sodišče zavrnilo dopustnost takšnih dokazov.⁵⁹

Določba petnajstega člena EKČP je bila po drugi svetovni vojni ustvarjena z namenom, da se določi situacije, kdaj je omejitev človekovih pravic dopustna in kdaj ne. V luči boja proti terorizmu so številne evropske države odstopile od obveznosti, ki jih določa peti člen Konvencije. Določenih človekovih pravic, kot so pravica do življenja, prepoved mučenja, prepoved suženjstva in prepoved kaznovanja brez zakonske podlage, ni mogoče razveljaviti ali omejiti niti v času izrednega stanja v državi.⁶⁰

Vprašanje mučenja se največkrat pojavlja v tako imenovanih »ticking time-bomb«⁶¹ primerih, kjer je po utilitarističnem konceptu uporaba mučenja opravičena za doseg višjega cilja. Mučenje ene osebe predstavlja manjše zlo kot smrt množice.⁶¹ Leta 2006 je nemško Ustavno sodišče presojalo nemško zakonodajo, ki je dopuščala ukrep sestrelitve civilnih letal v primeru, ko jih ugrabijo teroristi. Odločili so, da je pravica do človekovega dostojanstva

⁵⁹ Švarc, 2006, str. 135-142.

⁶⁰ Fenwick, Fenwick, 2018, str. 303-306.

⁶¹ Bufacchi, Arrigo, 2006, str. 1.

absolutna in nedotakljiva v vseh okoliščinah, tudi kadar trči ob pravico do življenja.⁶² Dopustili pa so sestrelitev letala, kadar so na letalu samo ugrabitelji brez civilistov ali kadar gre za letalo, ki je daljinsko vodeno.⁶³ Zato omejitev prepovedi mučenja ni upravičena z argumentom, da je potrebno žrtvovati pravico enega terorista za rešitev življenj številnih civilistov.⁶⁴ Med zaslišanjem teroristov sta prepoved mučenja in pravica izločitve dokazov, ki so pridobljeni na podlagi mučenja, absolutni.⁶⁵

Zagovorniki uporabe mučenja v »ticking time-bomb« situacijah so mnenja, da bi uzakonitev mučenja rešila številna življenja nedolžnih ljudi. Nacionalna sodišča bi bila v tem primeru pristojna za izdajo sodne odredbe, s katero bi dovolila uporabo mučenja na podlagi ocene prepričljivosti dokazov. Takšen način predstavlja po mnenju zagovornikov večje varstvo osumljencev kot zasliševanje s strani uradnih oseb. V skrajnih primerih je uporaba mučenja edini ukrep, ki lahko prepreči tragedijo.⁶⁶

Po drugi strani pa nekateri teoretiki zagovarjajo absolutno naraavo prepovedi mučenja v vseh okoliščinah. Uporaba mučenja krši osnovne človekove pravice, ki so zagotovljene z mednarodnim pravom. Prav tako poseže v človekovo dostojanstvo, ki določa, da je potrebno posameznika obravnavati kot subjekt. Pri uporabi mučenja se oseba spremeni v sredstvo za doseganje cilja. Gre za moralno žaljiv koncept, saj prisili osumljenca v samoobtožbo. Poleg tega ni nikjer zajamčeno, da ima obdolženec informacije, ki jih država išče in da jih bo hotel izdati. Informacije in priznanja dana pod prisilo lahko niso verodostojne. Država, ki uzakoni uporabo mučenja, četudi zgolj v ekstremnih primerih, odpre možnost, da bi bili njeni državljani podvrženi mučenju v drugih državah.⁶⁷

V boju proti terorizmu državni organi velikokrat uporabijo incommunicado način zasliševanja osumljencev terorističnih dejanj. Za ta način zasliševanja je značilno, da domnevni terorist nima stika z bližnjimi in zunanjim svetom ter da obstaja velika možnost, da je podvržen slabemu ravnanju s strani državnih organov. V zadevi *Portu Juanenea in Sarasola Yarzabal proti Španiji* je Sodišče takšen pritisk na osumljenca označilo za nečloveško in ponižujo-

⁶² De Beer, 2018, str. 69-72.

⁶³ Erbežnik, 2012, str. 102.

⁶⁴ De Beer, 2018, str. 69-72.

⁶⁵ Reidy, 2002, str. 20.

⁶⁶ Oršolić, 2010, str. 7-8.

⁶⁷ Prav tam, str. 10-17.

če ravnanje. Zasliševalske tehnike, kot so lažne usmrčitve, obešanje in utapljanje je ESČP v sodbah Al-Nashiri proti Poljski in Abu Zubaydah proti Poljski označilo za mučenje, saj so posamezniku povzročile hudo trpljenje z namenom pridobitve informacij.

6. Aretacija in zasliševanje

V postopku aretacije in zasliševanja je država posamezniku dolžna omogočiti osnovne garancije. Vsaka država pogodbenica ima obveznost, da nadzoruje navodila, uporabljene metode, pravila in prakso zasliševanja ter da prepreči kakršnokoli mučenje posameznikov na ozemlju, ki spada v njeno pristojnost. Pri zasliševanju se mora posamezniku zagotoviti naslednje pravice:

- da se obvesti družino in družinske člane o odvzemu prostosti,
- pravico do odvetnika,
- pravico do zdravniškega pregleda,
- pravico do uveljavitve pravnega varstva v primeru samovoljnega odvzema prostosti.⁶⁸
- Glede zasliševanja je organizacija OVSE izdala naslednja pravila:
 - vsa zasliševanja je potrebno posneti v video obliki ter omogočiti posamezniku in njegovemu zastopniku dostop do posnetka,
 - osumljenec se mora seznaniti glede dovoljenega trajanja zasliševanja,
 - iz posnetka mora biti ugotovljiva identifikacija vseh, ki so sodelovali pri zasliševanju,
 - prepovedana je uporaba tehnik zaslepitve (npr. preveze čez oči),
 - pravica do prisotnosti zastopnika,
 - dodatno varstvo za ranljive kategorije posameznikov,
 - nadzor države nad postopkom zasliševanja.⁶⁹

Možnost kršitve tretjega člena EKČP nastane od trenutka, ko je posameznik pridržan z aretacijo in traja vse do trenutka, ko je izpuščen iz pripora.⁷⁰ V primerih, kadar je razlog za uporabo slabega ravnanja pridobitev določenih informacij ali priznanja od

⁶⁸ Lampe, 2010, str. 232.

⁶⁹ Prav tam.

⁷⁰ Reidy, 2002, str. 23.

osumljenca, pride najverjetneje do kršitve med postopkom aretacije. Bolj podrobno v prvi fazi, ko se opravi zaslišanje obdolženca na policijski postaji. Poročila Evropskega odbora za preprečevanje mučenja (v nadaljevanju: CPT) kažejo na to, da je tveganje za zastraševanje in fizično maltretiranje največje ravno v času po odvzemu prostosti. Razvidno je tudi, da je tveganje višje v policijskih ustanovah kot na drugih krajih pridržanja.⁷¹

V začetnem obdobju pridržanja morajo pristojni organi vedeti, kje natančno pripornik je in kdo vse ima dostop do njega. Če obdolženec navaja, da je bil žrtev slabega ravnanja, morajo pristojni organi podati prepričljive dokaze, da poškodbe niso nastale v priporu ali pa da so rezultat zakonitega dejanja. CPT je predlagal, da se uvede enotna in celovita evidenca, v katero se bodo zapisalo vse v zvezi s pridržanjem osebe z namenom, da se zagotovi večje varstvo pravic obdolženca in olajša delo policije.⁷²

7. Pridržanje

Med policijskim pridržanjem je posameznik še posebej v ranljivem položaju in izpostavljen slabemu ravnanju, zato je naloga države članice, da ga zavaruje. Država je moralno odgovorna za pridržano osebo, saj je ta pod absolutnim nadzorom represivnih organov države.⁷³

Do največjega števila kršitev prepovedi mučenja pride ravno pri obravnavi pripornikov. Posledično so ravnanja uslužbencev zapora, članov varnostnih ali oboroženih sil in osebje policije največkrat pod nadzorom zaradi nespoštovanja tretjega člena EKČP. V pridržanje posameznika je lahko vključeno tudi medicinsko osebje zlasti psihiatrične bolnišnice.⁷⁴

Naloga CPT je obiskovanje krajev, kjer so pridržane osebe. Namen je preverjanje, kako državni organi ravnaajo s posamezniki, ter okrepiti zaščito teh oseb pred slabim ravnanjem. Izhodišče za presojo, ali je bil posameznik podvržen trpinčenju, je določitev, ali je bila uporabljena fizična sila. Ta se lahko uporabi, samo v primeru, ko to zahteva ravnanje posameznika. Prepoved mučenja je nastala z namenom varstva človekovega dostojan-

⁷¹ Reidy, 2002, str. 24.

⁷² Prav tam.

⁷³ Corstens, Pradel, 2002, str. 345.

⁷⁴ Reidy, 2002, str. 22.

stva in telesne celovitosti pred uporabo fizične sile. Posledica slabega ravnanja je nastanek psiholoških travm ali telesnih poškodb pri posamezniku. Kadar ima posameznik znake poškodb med pridržanjem v priporu, je dokazno breme na državi pogodbenici, da ugotovi okoliščine nastanka poškodb. Če so nastale kot posledica uporabe fizične sile, mora biti država sposobna utemeljiti, da je bilo to potrebno zaradi ravnanja pripornika. Če država pogodbenica ni sposobna zagotoviti verodostojnega poročila o načinu nastanka poškodb, je obsojena na kršitev tretjega člena Konvencije.⁷⁵

Pogoji pridržanja se lahko nanašajo tako na okolje, v katerem so posamezniki pridržani, kot tudi na sistem zapora. Na oceno, ali so pogoji skladni z EKČP, vplivajo posameznikove značilnosti, kot so:

- zdravstveno stanje,
- spol,
- starost
- ter nevarnost, ki jo obdolženec predstavlja za okolico.⁷⁶
- ESČP upošteva naslednje pogoje pridržanja: prezasedenost, prehrana, ogrevanje, razsvetljava, neustrezní sanitarni prostori, razpored za spanje, rekreacija ter stik z zunanjim svetom. Pri ugotavljanju razmer v priporu se ESČP in Evropska komisija ne zanašata le na izjave prič, ampak lahko tudi obiščeta kraj, kjer so osebe pridržane.⁷⁷

Pogostokrat vlagatelj v svoji pritožbi navaja, da je izrečena kazen samice pomeni nečloveško ali ponižujoče ravnanje. Vendar sta ESČP in CPT ocenila, da kazen osamitve ni v nasprotju s tretjim členom Konvencije. Na odločitev, ali določen ukrep osamitve pomeni nečloveško ali ponižujoče ravnanje, vplivajo naslednji dejavniki:

- resnost in trajanje ukrepa,
- cilj, ki ga ukrep zasleduje,
- učinek, ki ga ima ukrep na fizično in duševno stanje posameznika.⁷⁸
- V določenih primerih je lahko tudi telesno pregledovanje (strip-searching) ponižujoče ravnanje. Sodišče je dovolilo upora-

⁷⁵ Prav tam, str. 23.

⁷⁶ Prav tam, str. 26.

⁷⁷ Long, 2002, str. 36.

⁷⁸ Reidy, 2002, str. 27.

bo telesnega pregleda v primerih, kadar je potrebno zagotoviti varnost v zaporu, preprečiti kaznivo dejanje ali nered pod pogojem, da je izvedeno na ustrezen način.⁷⁹ V primeru Wieser proti Avstriji je Sodišče označilo varnostni pregled za kršitev tretjega člena, saj ni bil nujen in skladen z namenom odvzema prostosti. Med pregledom je imel pritožnik zavezane oči.⁸⁰ Za nečloveško in ponižujoče ravnanje je ESČP označilo varnostni pregled celotnega telesa v primeru Frerot proti Franciji, ki je trajal dve leti po vsakem obisku družinskih članov.⁸¹

ESČP je v grški zadevi razsodilo, da so pogoji pridržanja predstavljali ponižujoče ravnanje. Prostori so bili prenatrpani, brez ustreznih naprav za ogrevanje, zadostnega števila ležišč, WC-jev, rekreacije ter posamezniku ni bil omogočen stik z zunanjim svetom. Ravno prezasedenost največkrat krši s Konvencijo predpisane standarde.⁸²

Tretji člen EKČP ne dovoljuje nobenih opravičil na temelju, da so slabi pogoji pridržanja posledica pomanjkanja denarja ali slabe organizacije. ESČP je naslednje pogoje pridržanja označilo za ponižujoča: prezasedenost, pomanjkanje rekreacije na prostem, neustrezni higienski standardi in sanitarni objekti, pomanjkanje stika z zunanjim svetom in ustrezne zdravniške oskrbe.⁸³

CPT je oblikoval minimalne standarde, ki izhajajo iz tretjega člena Konvencije, glede razmer v zaporih, prostorih za pridržanje in priporih in vključujejo:

- celico s primerno površino, ki je oskrbljena z WC-jem, s pitno vodo in higienskimi pripomočki, ogrevanjem, osvetljavo ter prezračevanjem,
- zagotavljanje zdravniške pomoči in možnost rekreacije na prostem,
- obdolžencu morajo biti omogočeni obiski družinskih članov,
- oskrbo s hrano in pijačo,
- primerna oblačila in posteljnino,
- ustrezno vedenje paznikov,
- možnost vložitve pritožbe in delujoč disciplinski sistem.⁸⁴

⁷⁹ Prav tam.

⁸⁰ ESČP Wieser v. Austria, št. 2293/03, 22. 2. 2007.

⁸¹ ESČP Frerot v. France, št. 70204/01, 12. 6. 2007.

⁸² Reidy, 2002, str. 27.

⁸³ Prav tam, str. 28-29.

⁸⁴ Lampe, 2010, str. 245.

Na področju pridržanja prihaja velikokrat do kršitev tretjega člena, ker država ni prilagodila razmer v priporu invalidni osebi. Takšni pogoj po mnenju ESČP predstavljajo ponižujoče ravnanje (zadeve: Vincent proti Franciji, Price proti Združenemu kraljestvu in Helhal proti Franciji). Največ kršitev tretjega člena glede pridržanja se nanaša na slabe pogoje v priporu: prezasedenost celice, neustrezna zdravstvena oskrba, pomanjkanje naravne svetlobe, elektrike in vode ter neurejeni sanitarni pogoji.

8. Bivalne razmere v zaporih

Temelj zaporne kazni na normativni ravni je omejevanje posameznikove svobode. Druge omejitve oziroma prikrajšanja so dovoljenja ob predpostavki, da so neločljivo povezana z omejevanjem svobode posameznika.⁸⁵ Med prestajanjem zaporne kazni posamezniku pripadajo vse državljanske pravice z izjemo tistih, ki niso združljive z izgubo svobode.⁸⁶

V zadnjih letih je presoja dopustnosti omejitev v evropskem prostoru zaupana ESČP in CPT. Čeprav je praksa Sodišča občasno zadržana in neenotna, je v zadnjem času ogromno prispevala k izboljšavi zapornega sistema in k razvijanju pravnih standardov glede prestajanja zaporne kazni. Zato lahko uvrstimo sodno prakso ESČP med temeljne vire evropskega zaporskega prava.⁸⁷

Z razvojem sodne prakse ESČP je postal tretji člen ključen element za presojo primernosti in ustreznosti bivalnih pogojev v zaporih. V skladu s tretjim členom je dolžnost držav pogodbenic, da zagotovijo, da je posameznik zaprt v razmerah, ki spoštujejo človekovo dostojanstvo. Prav tako je potrebno omogočiti, da izvrševanje zaporne kazni ne pripelje posameznika v tako hudo stisko, da preseže neizogibno stopnjo trpljenja ter da se na ustrezen način zaščiti zdravje in dobro počutje obdolženca. ESČP nikjer jasno ne razloži pojma človekovega dostojanstva ali neizogibne stopnje trpljenja, ampak definicijo prepušča kazuistiki. Z drugimi besedami lahko rečemo, da je pojem človekovega dostojanstva fluiden, kar pomeni, da se opis pojma od primera do primera razlikuje. Razlaga pojma je odvisna od tistih, ki imajo moč odločati. Na to vpliva narava EKČP, saj se interpretacija določb razvija skupaj z razvojem družbe.⁸⁸

⁸⁵ Ambrož, Cvikel, Oštir, 2013, str. 345.

⁸⁶ Murdoch, Jiřicka, 2017, str. 6.

⁸⁷ Ambrož, Cvikel, Oštir, 2013, str. 345.

⁸⁸ Cvikel, Ambrož, 2017, str. 27-28.

V zadnjih dvajsetih letih je prišlo do pomembnega premika pri interpretaciji tretjega člena EKČP na področju bivalnih razmer v zaporih. V preteklosti je ESČP uporabilo široko razlago s tem, ko je odločilo, da zgolj prezasedenost zapora ne predstavlja kršitve tretjega člena EKČP. Svojo odločitev je Sodišče opravičevalo s sklicevanjem na dejstvo, da je običajno, da se zaporu srečujejo s prezasedenostjo in pomanjkanjem zaporniškega osebja. Prelom tisočletja je bila pomembna prelomnica, saj je Sodišče svojo razlago prilagodilo mnenju CPT, po katerem lahko pride do posega v človekovo dostojanstvo tudi na podlagi slabih ekonomskih razmer in neprimerne organizacije zapora. Odločilen trenutek predstavlja zadeva *Peers proti Grčiji*, v kateri je ESČP prvič odločilo, da je do kršitve tretjega člena prišlo, ker državna oblast ni zagotovila primernih nastanitvenih razmer. Na sprejem odločitve ni vplivalo dejstvo, da država ni imela nikakršnega namena ponížati posameznika. Pomanjkanje finančnih sredstev ne sme biti opravičilo za slabe nastanitvene razmere, kadar te kršijo osnovno človekovo dostojanstvo. Pri prestajanju zaporne kazni je potrebno posamezniku omogočiti dostojno življenje kljub proračunskim omejitvam.⁸⁹

Sodišče je pri odločanju o bivalnih razmerah v zaporu precej strogo in kršitev tretjega člena pogojuje z določenim nivojem resnosti. Za ugotovitev kršitve prepovedi mučenja ni potrebno, da so imeli uslužbenci zapora namen ponížati obdolženca.

Največkrat ESČP presoja vprašanje kršitve tretjega člena v naslednjih primerih:

- telesen pregled (strip-searching),
- kazni samice,
- prisilno hranjenje,
- neustrezna medicinska oskrba,
- nezadostno varovanje pred nasiljem drugih zapornikov.⁹⁰

Sankcija zaprtja v samico povzroči takojšnje škodljive učinke, zato se takšen ukrep izreka v zgolj najbolj resnih primerih (primer *Razvyazkin proti Rusiji*). Ukrep samice mora biti zakonit, nujen in sorazmeren z ravnanjem obdolženca. Prav tako mora biti ukrep časovno omejen, sicer ni v skladu s Konvencijo.⁹¹

⁸⁹ Prav tam, str. 28-29.

⁹⁰ Prav tam, str. 29-30.

⁹¹ ESČP *Razvyazkin v. Russia*, št. 13579/09, 3. 7. 2012.

Glede prezasedenosti zapora je CPT je določilo, da je merilo za večposteljne sobe najmanj 4 m² osebne prostora na posameznika z ločenimi sanitarijami. Pri enoposteljnih sobah zadostuje, da ima zapornik 6 m² osebne prostora. Strop v celicah mora biti visok najmanj 2,5 metra, razdalja med zidovi pa vsaj 2 metra.⁹² Kljub temu Sodišče ne ugotovi kršitve EKČP v trenutku, ko CPT merilo ni upoštevano. V svoji obrazložitvi ESČP ni določilo kvadrature, ki predstavlja osebni prostor, ampak vsak primer presoja na podlagi danih okoliščin. Pri tem upošteva tudi druge dejavnike, kot so prezračevanje in ogrevanje celice, možnost gibanja na prostem ter naravna svetloba.⁹³

Iz analize sodne prakse izhaja, da ESČP običajno ugotovi kršitev tretjega člena, kadar ima pritožnik na voljo manj kot 3 m² osebne prostora (zadeve: Aleksandr Makarov proti Rusiji⁹⁴, Lind proti Rusiji⁹⁵, Kantyrev proti Rusiji⁹⁶, Labzov proti Rusiji⁹⁷ in Mayzit proti Rusiji⁹⁸). Poleg tega se lahko v nekaterih okoliščinah pomanjkanje osebne prostora nadomesti z možnostjo gibanja zunaj celice. V zadevi Valašinas proti Litvi je imel pritožnik le 2,7 m² osebne prostora, vendar je bila celica 16 ur na dan odklenjena, da so se lahko zaporniki prosto gibal po določenem delu zapora.⁹⁹

V primeru, če prenaseljenost ni bila prevelika, da bi sama po sebi predstavljala kršitev tretjega člena, ESČP upošteva še naslednje pogoje:

- sanitarne razmere,
- zasebnost pri uporabi WC-jev,
- ogrevanje,
- naravno svetlobo,
- prezračevanje in
- zdravstveno oskrbo.¹⁰⁰

Po mnenju ESČP pomanjkanje naravne svetlobe in zraka ni tako hud problem, kot je pomanjkanje osebne prostora, vendar se šteje za oteževalno okoliščino, kadar pride do prenaseljenosti zapora.¹⁰¹

⁹² Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards, Council of Europe, 2015, e-vir.

⁹³ Cvikl, Ambrož, 2017, str. 30-31.

⁹⁴ ESČP Aleksandr Makarov v. Russia, št. 15217/07, 12. 3. 2009.

⁹⁵ ESČP Lind v. Russia, št. 25664/05, 6. 12. 2007.

⁹⁶ ESČP Kantyrev v. Russia, št. 37213/02, 21. 6. 2007.

⁹⁷ ESČP Labzov v. Russia, št. 62208/00, 16. 6. 2005.

⁹⁸ ESČP Mayzit v. Russia, št. 63378/00, 20. 1. 2005.

⁹⁹ ESČP Valašinas v. Lithuania, št. 44558/98, 24. 7. 2001.

¹⁰⁰ ESČP Sulejmanovic v. Italy, št. 22635/03, 16. 7. 2009.

¹⁰¹ Cvikl, Ambrož, 2017, str. 32.

Na podlagi kombinacije z drugimi dejavniki, ki so predstavljali neustrezne nastanitvene razmere, lahko ESČP ugotovi kršitev tretjega člena, čeprav je imel zapornik na voljo dovolj osebnega prostora. V skladu s priporočilom CPT se mora vsak dan zapornikom omogočiti možnost enourne vadbe na prostem ne glede na ustreznost materialnih razmer v celici.¹⁰² V zadevi Yarashonen proti Turčiji je prišlo do kršitve prepovedi mučenja zaradi odsotnosti redne vadbe na prostem in pomanjkanja higiene.¹⁰³

Sodba Ananyev proti Rusiji je imela velik vpliv na razvoj sodne prakse Sodišča, ker je izoblikovala nabor splošnih načel, ki izhajajo iz prepovedi mučenja. Gre za eno izmed vodilnih sodb na področju ureditve bivalnih razmer v zaporih. V njej je Sodišče naložilo Rusiji sprejem sistemskih ukrepov za usklajitev ruskih zaporov in pripornih centrov z določbami EKČP. Za domnevo kršitve ponižujočega ravnanja gre v primeru,

- če posameznik nima svojega spalnega mesta/ležišča,
- najmanj 3 m² osebnega prostora in
- zadostne površine celice za nemoteno premikanje med po-
hištvom.¹⁰⁴

Če kakšen izmed naštetih pogojev ni izpolnjen, se ustvari domneva, da pogoji pridržanja predstavljajo ponižujoče ravnanje in s tem kršijo tretji člen.¹⁰⁵

Poleg sodbe Ananyev je bilo pred ESČP vloženih 90 podobnih sodb, v katerih so bili zaporniki podvrženi nečloveškemu in ponižujočemu ravnanju zaradi pomanjkanja osebnega prostora in spalnih mest v celicah, omejenega dostopa do naravne svetlobe in zraka ter pomanjkanja zasebnosti pri uporabi stranišč. Sodišče je Rusiji naložilo sprejem sistemskih ukrepov, kot je odstranjevanje kovinskih polken z oken, ločevanje stranišč od bivalnih prostorov z zavesami ter povečanje dodeljenega časa za rekreacijo na prostem in tuširanje.¹⁰⁶ Čeprav je Rusija pristopila k Svetu Evrope šele leta 1998, je Sodišče izdalo že več kot šesto sodb, v katerih je obsodilo Rusijo za nečloveško in ponižujoče ravnanje v zvezi z bivalnimi razmerami v zaporih. Ta številka predstavlja kar tretjino vseh sodb, ki jih je ESČP izdalo v tej kategoriji, zaradi česar je Rusija daleč največja kršiteljica med vsemi državami pogodbenicami

¹⁰² Morgan, Evans, 2001, str. 21.

¹⁰³ ESČP Yarashonen v. Turkey, št. 72710/11, 24. 6. 2014.

¹⁰⁴ Cvikl, Ambrož, 2017, str. 32.

¹⁰⁵ ESČP Ananyev and others v. Russia, št. 42525/07 in 60800/08, 10. 1. 2012.

¹⁰⁶ Russian Prisons: Still inhuman, Still degrading, EJIL, 2013, e-vir.

Sveta Evrope. Približno 31 odstotkov vseh sodb ESČP proti Rusiji se nanaša na nečloveško in ponižujoče ravnanje kot posledica prenaseljenosti in neustreznih pogojev pridržanja. V zadnjih letih je Rusiji uspelo izboljšati pogoje pridržanja s tem, ko je prenaseljenost zapora občutno zmanjšala. Vendar zapori še vedno ne izpolnjujejo predpisanih standardov zaradi vlage, plesni na stenah celic, prenizkih temperatur med zimskim časom, neustrezne osvetlitve in prezračevanja ter neurejenih stranišč. Prav tako se številni zapori srečujejo s pomanjkanjem medicinskega osebja in pripomočkov (merilnik srčnega tlaka).¹⁰⁷

Zagotavljanje 4 m² osebne prostora predstavlja zaželen standard, ki ga je določil CPT za večposteljne celice. V primeru, ko ima posameznik na voljo manj kot 3 m² površine, Sodišče šteje da je prenaseljenost tako močna, da predstavlja kršitev tretjega člena. V osebni prostor ne spada površina, ki jo zasedajo postelja, miza in umivalnik. Sodišče v določenih primerih odstopa od merila, ki si ga je postavilo v zadevi Ananyev proti Rusiji, z razlago, da je prenaseljenost trajala le kratek čas. Takšna izjema je skrb vzbujajoča, saj je že merilo 3 m² postavljeno preveč nizko.¹⁰⁸

Kadar ima posameznik na razpolago manj kot 3 m² prostora, se pojavi močna domneva o kršitvi, ki jo je mogoče opravičiti. Dokazno breme je na državi članici in njeni vladi, ki morata dokazati obstoj okoliščin, ki predstavljajo ustrezno nadomestitev za odsotnost osebne prostora. Pri tem mora država kumulativno izpolniti naslednje elemente:

- manjše znižanje bivalnega prostora pod določeno normo mora trajati kratek čas v presledkih,
- zagotoviti je potrebno možnost rekreacije na prostem in zadostno svobodo gibanja,
- zavod mora izpolnjevati predpisane standarde. Prav tako ESČP ne sme ugotoviti drugih neustreznih bivalnih razmer.¹⁰⁹

Reševanje problema prezasedenosti je mogoče z zmanjševanjem števila zapornikov ali z izgradnjo novih objektov. Država članica lahko zmanjša število zapornikov z različnimi oblikami predčasnega odpusta ali z možnostjo uporabe alternativnih sankcij. Čeprav Francija umirja prenaseljenost z amnestijami, je izbira

¹⁰⁷ How do European Court judgments influence detention conditions in Russia?, European Implementation Network, 2017, e-vir.

¹⁰⁸ Cvikl, Ambrož, 2017, str. 35-36.

¹⁰⁹ ESČP Muršić v. Croatia, št. 7334/13, 20. 10. 2016.

liberalne politike pogojnih odpustov primernejša. Razlog za to je, da se pri pogojnem odpustu obravnava posameznika individualno in se ga spodbuja k resocializaciji. Kot vse kaže, bo zapor z namenom kaznovanja še dolgo časa prisoten v naši družbi, zato je potrebno, da se država zavzema za odprtje novih zavodov.¹¹⁰

9. Ekskluzija dokazov, pridobljenih na podlagi mučenja

Ekskluzijo dokazov lahko opišemo kot institut, ki preprečuje uporabo dokazov, zbranih na nezakonit ali protiustaven način. Namen instituta je zagotoviti poštenost postopka oziroma enakost orožij. Takšno definicijo je prvi uporabil Ernst von Beling, pravni teoretik iz Nemčije. Dokazne prepovedi je določil kot predpise, s pomočjo katerih se omeji državne organe med preiskovanjem kaznivih dejanj.¹¹¹

ESČP se je pri presojanju nezakonito pridobljenih dokazov odločilo za subsidiaren pristop. To pomeni, da se Sodišče načeloma ne ukvarja z vprašanjem dopustnosti dokazov, ampak opravlja samo nadzor nad spoštovanjem poštenosti postopka.¹¹²

V okvir absolutne prepovedi mučenja je vključen tudi institut ekskluzije dokazov, ki je tesno povezan z načelom pravne države. Priznanje protipravno pridobljenih dokazov na podlagi mučenja je v očitnem nasprotju s šestim členom Konvencije in z mednarodno sprejetimi standardi poštenega sojenja. Kljub prepovedi je mučenje v praksi še vedno pogost pojav, ki ga države opravičujejo, da gre za način pridobivanja informacij od obdolženca. Uporabo dokazov, ki so pridobljeni z mučenjem, je potrebno v celoti zavrnilo ne glede na to, ali je dokaze neposredno pridobila država članica ali tretja država, ki ni pogodbenica EKČP.¹¹³

Vodilna primera na področju ekskluzije dokazov sta Gäfgen proti Nemčiji in Jalloh proti Nemčiji. Iz primera Jalloh izhaja, da je potrebno dokaze, ki so pridobljeni s kršitvijo tretjega člena EKČP, v celoti izločiti. Ker je Nemčija uporabila dokaze, jo je Sodišče obsodilo na kršitev šestega člena EKČP. V zadevi Gäfgen Sodišče razvije teorijo glede ekskluzije dokazov, da so vse izjave in realni

¹¹⁰ Ambrož, Cvikel, Oštir, 2013, str. 345.

¹¹¹ Zupančič et al., 2001, str. 782.

¹¹² Erbežnik, 2009, str. 183.

¹¹³ Why We Shouldn't Use Evidence Obtained By Torture, Human Rights News, Views and Info, 2016, e-vir.

izvedeni dokazi, ki so pridobljeni s kršitvijo tretjega člena EKČP, predmet absolutne ekskluzije. Za izvedene realne dokaze, ki posredno izhajajo iz kršitve tretjega člena, je značilno, da so podvrženi tehtanju na podlagi poštenosti postopka. Takšni dokazi so izločeni le v primeru, če se dokaže, da so imeli vpliv na obsodbo ali kazen, ki jo je izreklo sodišče.¹¹⁴

Primer Gäfgen odstopa od ustaljene prakse (Jalloh proti Nemčiji), saj je ESČP odločilo, da priznanje dokazov, pridobljenih kot neposreden rezultat nečloveškega in ponižujočega ravnanja, ne posega v pravico obdolženca do poštenega sojenja. Pri priznanju, ki ga je obdolženec podal na sojenju, je prišlo do pretrganja vzročne zveze in zato je Sodišče dovolilo uporabo dokaza. Sporni dokazi niso odločilno vplivali na obsodbo posameznika, ampak so bili uporabljeni zgolj kot dopolnilo.

V zvezi s protipravno pridobljenimi dokazi se poraja vprašanje: ali resnost slabega ravnanja vpliva na dopustnost dokazov? Sodišče je v zadevi El Haski podalo odgovor, da velja enak standard tudi za dokaze, pridobljene na podlagi nečloveškega in ponižujočega ravnanja.

10. Postopek izročitve tretjim državam

Tretji člen Konvencije ne ščiti posameznika pred mučenjem in sorodnim ravnanjem samo na ozemlju države podpisnice EKČP. Sodišče je s svojo sodno prakso razširilo krog varstva, ki ga zagotavlja tretji člen EKČP. Prepoved mučenja velja tudi za primere, ko država pogodbenica želi izročiti posameznika državi, ki ni podpisnica EKČP in kjer obstaja realno tveganje za mučenje in sorodno ravnanje. Sodišče je zavrnilo trditve držav pogodbenic, da ne morejo biti odgovorne za ravnanje, ki ga izvede tretja država.¹¹⁵

Po 11. 9. 2001 so v ZDA uvedli program zunajsodnih izročitev z namenom pridobivanja informacij, po katerem se posamezniku odvzame prostost ter se ga pripelje na tajno lokacijo ali izroči državi. Za takšno državo je značilno, da je že v preteklosti kršila človekove pravice med postopkom zasliševanja obdolžencev. Iz podatkov izhaja, da ima CIA tajne lokacije v Afganistanu, na Polj-

¹¹⁴ El Haski v. Belgium: Continued Debate on the (In)admissibility of Evidence Obtained through Ill-treatment, Strasbourg Observers, 2012, e-vir.

¹¹⁵ Gentili, 2010, str. 314.

skem in v Romuniji. Rezultat preiskave, ki sta jo uvedla Svet Evrope in Evropski parlament, je razkril, da v programu ZDA sodeluje kar nekaj evropskih držav.¹¹⁶

Prepovedana je vsaka izročitev, vrnitev ali izgon posameznika državi, kjer obstaja utemeljen sum, da bi bila oseba podvržena mučenju. Dokazni standard za ugotovitev obstoja nevarnosti mora biti realen. Z drugimi besedami: obstajati mora resnično tveganje, da bo posameznik podvržen mučenju ali sorodnemu ravnanju. Prav tako velja, da mora tveganje slabega ravnanja zadevati posameznika, ki mu grozi izgon. Kot dokaze za obstoj nevarnosti Sodišče dopušča poročila nevladnih organizacij, poročila držav članic in navedbe prič.¹¹⁷

Države prosilke dajejo diplomatska zagotovila v postopku ekstradicije z namenom, da podprejo zahtevo za izročitev in zagotovijo, da posameznik ne bo podvržen slabemu ravnanju. Uporaba diplomatskih zagotovil se je povečala v obdobju boja proti terorizmu. Nekateri teoretiki označujejo diplomatska zagotovila kot dvostranski politični sporazum, ki nimajo pravnega značaja. V primeru, če so prekršena, država, ki izroči posameznika, nima na razpolago nobenega pravnega sredstva zoper državo prosilko.

Prepoved uporabe diplomatskih zagotovil velja za naslednje primere:

- obstoj verodostojnih dokazov o sistematičnem mučenju, ki predstavlja trajno težavo,
- država nima učinkovitega nadzora nad delovanjem svojih organov, ki uporabljajo mučenje,
- če država z izročitvijo dosledno zahteva le pripadnike določene rase, verske, etnične ali druge skupine.¹¹⁸

Glede diplomatskih zagotovil je Sodišče odločilo, da zagotovila sama po sebi ne zadostujejo, da bi se država izognila odgovornosti po tretjem členu, razen če je odločno zagotovljena odsotnost slabega ravnanja. Pri ocenjevanju prepričljivosti zagotovil držav prejemnic ESČP ne uporablja formalističnega pristopa. Sodišče je postavilo zelo visok standard, ki ga običajno podkrepi s poročili mednarodnih organizacij o dejanskem stanju v državah prejemnicah.¹¹⁹

¹¹⁶ Erbežnik, 2012, str. 96.

¹¹⁷ Lampe, 2010, str. 242.

¹¹⁸ Stefanovska, 2017, 171-176.

¹¹⁹ Gentili, 2010, str. 321-322.

Prepoved vračanja izhaja iz absolutne narave tretjega člena Konvencije in ima trenutno zelo pomembno vlogo v družbi zaradi vzpona Islamske države in arabske pomladi, ki sta povzročila, da je na milijone ljudi zapustilo svojo domovino.¹²⁰ Tretji člen se sam po sebi ne ukvarja z varovanjem beguncev, ampak gre za učinkovit institut, ki ščiti posameznika pred vrnitvijo v državo, kjer mu grozi mučenje ali sorodno ravnanje.¹²¹

V zadnjem času Sodišče razlaga kršitev tretjega člena zelo široko, ko presoja pogoje izročitve v državo, kjer posamezniku grozi mučenje in sorodno ravnanje. Ne glede na težo storjenega kaznivega dejanja in ogrožanja nacionalne varnosti mora država članica neodvisno presoditi razmere, ki čakajo posameznika ob vrnitvi v drugo državo.¹²²

Pred skoraj tridesetimi leti je Sodišče v zadevi Soering odločilo, da izročitev posameznika državi, v kateri obstaja resnična nevarnost, da bo oseba podvržena mučenju, nečloveškemu ali ponižujočemu ravnanju ali kaznovanju, pomeni kršitev človekovih pravic. Soeringu je v ZDA grozila smrtna kazen zaradi storitve kaznivega dejanja umora. V Ameriki je običajno veljalo, da obdolženec čaka več let na izvršitev smrtne kazni. Sodišče je odločilo, da izvedba smrtne kazni sama po sebi ne predstavlja kršitve človekovih pravic. Na presojo ESČP je vplivalo dejstvo, da bo posameznik čakanje na smrtno kazen preživel v ekstremnih pogojih, ki pomenijo kršitev tretjega člena. Gre za zelo pomembno zadevo, ki je vpeljala načelo, da ni mogoča vrnitev posameznika v državo, v kateri obstaja dejansko tveganje za mučenje ali sorodno ravnanje. Tako je ESČP s svojo sodno prakso razširilo učinek tretjega člena Konvencije na dejanja države, ki ni pogodbenica EKČP. Sodišče je razlago iz sodbe Soering razširilo v zadevi Othman proti Združenemu kraljestvu tudi na uporabo dokazov in izjav, ki so bili pridobljeni z mučenjem tretje osebe. Izročitev državi, kjer bo posamezniku sojeno na podlagi protipravno pridobljenih dokazov, po mnenju ESČP krši pravico do poštenega sojenja iz šestega člena EKČP.¹²³

S Protokolom številka 13, ki je stopil v veljavo leta 2003, je bila odpravljena smrtna kazen v vseh razmerah. Čeprav drugi člen

¹²⁰ Lehto, 2018, str. 56.

¹²¹ ESČP Amuur v. France, št. 19776/92, 25. 6. 1996.

¹²² Gomien, 2009, str. 28.

¹²³ The Death Row Phenomenon: Facing Torture Or Inhuman Treatment, Human Rights News, Views and Info, 2016, e-vir.

Konvencije tehnično gledano dopušča uporabo smrtne kazni, je bila ta kasneje na podlagi dogovora držav pogodbenic in sprejetih protokolov prepovedana. Zato je Sodišče v zadevi Al-Saadoon in Mufdhi proti Združenemu kraljestvu presodilo, da smrtna kazen predstavlja nečloveško in ponižujoče ravnanje, ki ga tretji člen prepoveduje. V zadevah Rrapo proti Albaniji in Harkins in Edwards proti Združenemu kraljestvu je Sodišče upoštevalo zagotovilo ZDA, da ne bo zahtevala smrtne kazni zoper pritožnika. Po mnenju Sodišča jasna in nedvoumna zagotovila države prosilke zadoščajo za odpravo tveganja, da bi bili pritožniki v ZDA obsojeni na smrt. Na odločitev Sodišča je vplivala dolga tradicija spoštovanja človekovih pravic v ZDA. Iz sodne prakse je razvidno, da Sodišče ni naklonjeno diplomatskim zagotovilom, ki jih dajejo države prosilke.

Iz primera Chahal izhaja, da ni dopustno tehtanje med nevarnostjo mučenja in ogrožanjem nacionalne varnosti, ki jo je Sodišče potrdilo v sodbi Saadi proti Italiji. Odločitev ESČP v sodbi Saadi ni revolucionarna na področju izročitve posameznika, saj je Sodišče ponovilo razlago, ki jo je sprejelo v zadevah Chahal in Soering. Bolj pomembna je zaradi dejstva, da je bila sprejeta po terorističnem napadu 11. septembra 2001 v ZDA in bombnem napadu v Londonu. S sodbo Sodišče sporoča državam članicam, da kljub zavedanju nevarnosti terorizma ne bo zmanjšalo standardov varovanja človekovih pravic.

Kot kršitev tretjega člena Sodišče šteje nevarnost kamenjanja v primeru Jabari, kazen 74 udarcev z bičem v zadevi G. S. proti Bolgariji ter kazen dosmrtnega zapora v primeru Trabelsi proti Belgiji. Naložena kazen dosmrtnega zapora sama po sebi ne predstavlja kršitve tretjega člena, vendar mora vsebovati možnost zmanjšanja kazni, četudi ne bo uporabljena v praksi.

Sodišče pri presoji tretjega člena EKČP upošteva tudi izročitve posameznika državi, kjer oseba ne bi prejela ustrezne zdravstvene oskrbe. Iz analize zadev D. proti Združenemu kraljestvu in N. proti Združenemu kraljestvu izhaja, da Sodišče upošteva zgolj primere, kadar je posameznik zelo hudo bolan (v zadnjem stadiju bolezni), nima dostopa do zdravstvene oskrbe, zdravil in pomoči družinskih članov.¹²⁴

¹²⁴ Trobec, 2019, str. 120-121.

11. Zaključek

Prispevek je v celoti namenjen predstavitvi ene izmed temeljnih človekovih pravic, to je prepoved mučenja, ki je vsebovana v tretjem členu EKČP. V okvir tretjega člena EKČP se štejejo le ravnanja ali kaznovanja, ki so po oceni ESČP dosegla minimalno raven resnosti. Sodišče je mučenje definiralo kot najhujšo obliko slabega ravnanja, ki posamezniku načrtno povzroči zelo resno in okrutno bolečino. Za ugotovitev kršitve mučenja je potrebno, da gre za ponavljajoče se dejanje, ki traja dalj časa in posamezniku povzroči tako fizične kot duševne bolečine. V pilotni sodbi Irska proti Združenemu kraljestvu je ESČP odločilo, da pet zasliševalskih tehnik ne predstavlja mučenja, ampak nečloveško ravnanje. S to sodbo je Sodišče jasno nakazalo, da bo v kategorijo mučenja uvrstilo le najbolj kruta in surova dejanja, ki pretresejo človekovo vest. Svojo odločitev je ponovilo v zadevah *Selmouni proti Franciji*, *Aksoy proti Turčiji* in *Aydin proti Turčiji*, kjer je v kategorijo mučenja uvrstilo kombinacijo palestinskega obešanja, uporabo elektrošokov, verbalno zlorabo, pretepanje, posilstvo in druge oblike spolnih napadov, glasen zvok, grožnje, odvzem hrane in vode, pomanjkanje spanca ter zdravniške posege.

Sodišče meni, da je razlikovalni element, ki ločuje mučenje od sorodnega ravnanja, posebna stigma, ki predstavlja zelo resno in kruto bolečino. Povzročeno trpljenje mora biti dolgotrajno in doseči mora določeno raven surovosti.

Nečloveško ali ponižujoče ravnanja ali kaznovanje so tista dejanja, ki niso opredeljena s pojmom mučenja, saj je stopnja intenzivnosti nižja. Kot nečloveško ravnanje je največkrat opredeljeno pretepanje posameznika med pridržanjem na policijski postaji. Takšno ravnanje osebi povzroči tako fizično kot psihično bolečino. Sodišče je še posebej strogo, kadar država članica ne zna pojasniti vzroka nastanka poškodb na pritožniku (zadeva *Ribitsch proti Avstriji*). Pogoje pridržanja je ESČP označilo za ponižujoča, kadar država članica ne prilagodi razmer v priporu potrebam invalidne osebe (zadeve: *Vincent proti Franciji*, *Price proti Združenemu kraljestvu* in *Helhal proti Franciji*). V večini primerov je Sodišče slabe pogoje v priporu, kot so prezasedenost celice, neustrezna zdravstvena oskrba, pomanjkanje naravne svetlobe, elektrike in vode ter neurejeni sanitarni pogoji, označilo za kršitev tretjega člena. V skladu s prepovedjo mučenja ESČP presoja tudi

izrečeno kazen dosmrtnega zapora (sodba Vinter in drugi proti Združenemu kraljestvu), kot tudi prestajanje kazni v samici (sodba Ramirez Sanchez proti Franciji). Sodišče uporablja pri oceni upravičenosti izvedbe osamitve zelo stroga merila, ker gre za hud poseg v fizično in psihično stanje obdolženca.

Med pozitivne dolžnosti je Sodišče uvrstilo izvedbo učinkovite in hitre preiskave (primer Y. proti Sloveniji), preprečevanje zlorab s strani zasebnih subjektov (primeri A. in drugi proti Združenemu kraljestvu, Opuz proti Turčiji in Volodina proti Rusiji), kaznovanje storilcev kaznivih dejanj, zagotavljanje primernih bivalnih pogojev v zaporih in nudenje zapornikom takojšnje zdravstvene oskrbe. Država članica je lahko obsojena na kršitev tretjega člena Konvencije tudi v primeru slabega ravnanja, ki ga povzročijo zasebni subjekti, če ne sprejme potrebnih ukrepov za zaščito posameznika.

V okviru tretjega člena ESČP presoja primernost in ustreznost bivalnih pogojev v zaporih. Države morajo zagotoviti, da so obdolženci zaprti v razmerah, ki spoštujejo človekovo dostojanstvo. Pri presoji bivalnih razmer Sodišče uporablja zelo ozke in stroge razlage. Iz sodne prakse ne izhaja razlaga, kdaj prezasedenost zapora doseže raven resnosti, da se šteje za kršitev prepovedi mučenja. V svoji sodni praksi ESČP ni določilo kvadrature, ki predstavlja primeren osebni prostor, ampak vsak primer presoja na podlagi danih okoliščin od primera do primera. Na odločitev Sodišča vplivajo tudi drugi dejavniki, kot so prezračevanje, ogrevanje celice, možnost gibanja na prostem, naravna svetloba in ustreznost WC-jev. Pri ugotovitvi neustreznih bivalnih pogojev Sodišče upošteva poročila, ki jih izdal CPT ob opravljenem ogledu zavodov.

S pomočjo analize sodne prakse je mogoče ugotoviti, da je Sodišče zmeraj priznalo kršitev tretjega člena, v primeru, če je bilo obdolžencu dodeljeno manj kot 3 m² osebne prostora, vendar ima država možnost, da opraviči pomanjkanje osebne prostora. Dokazati mora, da je pomanjkanje osebne prostora trajalo zgolj kratek čas, ter zagotoviti mora možnost gibanja na prostem. Standard 3 m² osebne prostora je zelo nizek. Še bolj zaskrbljujoče je dejstvo, da Sodišče v novejši sodni praksi ni ugotovilo kršitve, če je odstopanje trajalo le kratek čas.

Sodišče je absolutno naravo tretjega člena razširilo tudi na izločitev dokazov, ki so pridobljeni z mučenjem. Pri tem je razvilo teorijo, po kateri so vse izjave in izvedeni realni dokazi, ki

so pridobljeni na podlagi kršitve tretjega člena, predmet absolutne ekskluzije dokazov (primer Jalloh proti Nemčiji). Izvedeni realni dokazi, ki posredno izhajajo iz kršitve 3. člena EKČP, pa so podvrženi tehtanju poštenosti postopka. Z uvedbo tehtanja poštenosti postopka je Sodišče v sodbi Gäfgen proti Nemčiji relativiziralo absolutno naravo tretjega člena EKČP. Sodba Gäfgen odstopa od ustaljene sodne prakse, ko je Sodišče določilo, da priznanje dokazov, pridobljenih kot neposreden rezultat nečloveškega in ponižujočega ravnanja, ne pomeni posega v pravico, ki jo zagotavlja šesti člen EKČP. V obravnavani zadevi dopustitev dokazov ne pomeni kršitve prepovedi mučenja, saj je prišlo do pretrganja vzročne zveze med dokazi, pridobljenimi z grožnjo, in izjavo, ki jo je obdolženec podal na sodišču. Prav tako sporni dokazi niso imeli pomembnega vpliva na sodbo, ampak so bili uporabljeni kot sredstvo za podkrepitev drugih dokazov. V zadevi El Haski je ESČP odločilo, da velja enak standard izločitve dokazov, če so ti pridobljeni na podlagi nečloveškega ali ponižujočega ravnanja.

Tretji člen Konvencije ne ščiti posameznika pred mučenjem in sorodnim ravnanjem samo na ozemlju države podpisnice EKČP, ampak ga je Sodišče razširilo na primere ekstradicije posameznika tretji državi, kjer obstaja realno tveganje za mučenje in sorodno ravnanje. Iz tega sledi, da je lahko država odgovorna za kršitev, ki jo stori tretja država. Na primeru izročitve posameznika državi, kjer mu grozi smrtna kazen, se lepo pokaže dinamična narava Konvencije. Zelo pomembna je sodba Saadi proti Italiji, ki je jasno pokazala, da Sodišče ne misli spustiti svojih standardov na področju varovanja posameznika pred mučenjem, četudi se država srečuje z nevarnostjo terorizma. V okvir tretjega člena so vključeni tudi primeri, ko posamezniku grozi izgon v državo, kjer na voljo ne bo ustrezne zdravstvene oskrbe. Takšne primere Sodišče presoja zelo strogo, saj upošteva zgolj primere, kadar je posameznik v zadnjem stadiju bolezni in v državi prosilki ne bo imel dostopa do potrebnih zdravil in pomoči družinskih članov (primera D. proti Združenemu kraljestvu in N. proti Združenemu kraljestvu). Pri obravnavi področja ekstradicije mora biti Sodišče še posebej pozorno, da tretjega člena ne razlaga preveč široko, da se ustvarijo prevelike ovire za izročitev osebe, saj bi preoblikovalo Evropo v varno zatočišče za storilce kaznivih dejanj.

S pomočjo analize sodne prakse Sodišča lahko odgovorimo na zastavljeno raziskovalno vprašanje, da ESČP razlaga tretji člen Konvencije zelo ozko. V okvir kršitve tretjega člena uvrščamo dejanja državnih organov, ki dosežejo določene pogoje in pri posamezniku povzročijo določeno raven trpljenja. Še posebej strogo je Sodišče pri opredelitvi pojma mučenje, dopustitvi izjem od prepovedi mučenja in na področju bivalnih razmer v zaporih. Vendar se prag za določitev kršitve tretjega člena spreminja. Takšen pristop nakazuje na prožnost obravnave kršitve prepovedi mučenja z namenom, da se posamezniku zagotovi najvišjo možnost varstva človekovih pravic. ESČP ni dolžno slediti prejšnji sodni praksi, zato lahko prosto ovrednoti ravnanja državnih organov glede na dejansko stanje v konkretni zadevi. Razlaga prepovedi mučenja je odvisna od tistih, ki imajo moč odločati. Interpretacija določbe tretjega člena se spreminja skupaj z razvojem družbe.

Po drugi strani je ESČP s svojo sodno prakso razširilo področje uporabe prepovedi mučenja na primere izročitve posameznika tretji državi, kjer obstaja verjetnost, da bo podvržen mučenju. V okvir tretjega člena se šteje tudi prepoved uporabe dokazov, za katere se ve ali se domneva, da so bili pridobljeni na podlagi mučenja. Sodišče je prepoved mučenja razširilo z uvedbo pozitivnih dolžnosti države. Države so dolžne kaznovati vse kršitve prepovedi mučenja v skladu s svojim notranjim pravom. Širitev področja uporabe tretjega člena ne ogroža absolutne narave prepovedi mučenja.

Čeprav prepoved mučenja štejemo za *jus cogens* mednarodnega prava in je splošno uveljavljena v vseh ustavnih redih demokratičnih držav, še vedno prihaja do številnih kršitev. V zadnjem času še posebej na račun nevarnosti terorizma. Mučenje je pojav, ki je prisoten v celotni zgodovini človeka in ga kot takšnega ni mogoče izkoreniniti. Na področju varstva posameznika pred slabim ravnanjem državnih organov ima največ zaslug ravno ESČP, ki s svoji pilotskimi sodbami odkriva sistemske kršitve človekovih pravic, ki jih morajo države v določenem času odpraviti.

LITERATURA IN VIRI

SAMOSTOJNE MONOGRAFSKE PUBLIKACIJE

- Bavcon, L., et al. (1997). Mednarodno kazensko pravo. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije.
- Contemporary Human Rights Challenges - The Universal Declaration of Human Rights and its Continuing Relevance (2019). New York: Routledge.
- Corstens, G., Pradel, J. (2002). European Criminal Law. The Hague: Kluwer Law International.
- Cvikl, L., Ambrož, M. (2017). Pravice v zaporu: Pregled in ovrednotenje sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice. Ljubljana: Pravna fakulteta in Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Diskriminacija in pravice človeka v slovenskih zaporih. (2008). Maribor: ISCOMET.
- Erbežnik, A. (2012). Evolutivna teorija razvoja prava. Ljubljana: GV Založba.
- Gomien, D. (2009). Kratek vodič po Evropski konvenciji o človekovih pravicah. Ljubljana: Ministrstvo za pravosodje.
- Korošec, D., Bavcon, L. (2003). Mednarodno kazensko pravo – posebni del. Ljubljana: Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Lampe, R. (2010). Pravo človekovih pravic. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Long, D. (2002). Guide to Jurisprudence on Torture and Ill-treatment. Geneva: Association for the Prevention of Torture.
- Morgan, R., Evans, M. D. (2001). The Prevention of Torture in Europe. CPT Standards regarding Prisoners. Geneva: Association for the Prevention of Torture.
- Murdoch, J., Jirčička, V. (2017). Boj proti slabem ravnanju v zaporu. Ljubljana: Ministrstvo za pravosodje, Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Pollard, M. (2005). The Absolute and Comprehensive Prohibition of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Geneva: Association of the Prevention of Torture.
- Reidy, A. (2002). The prohibition of torture – A guide to the implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights. Strasbourg: Council of Europe.
- Ribičič, C. (2007). Evropsko pravo človekovih pravic – izbrana poglavja. Ljubljana: Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Trobec, A. (2019). Prepoved mučenja skozi vidik sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice (magistrsko delo). Ljubljana: Nova univerza, Evropska pravna fakulteta.
- Türk, D. (2015). Temelji mednarodnega prava. Ljubljana: GV Založba.
- UNHCR Manual on Refugee Protection and the ECHR. (2006). Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees.
- Zupančič, B. M., et al. (2001). Ustavno kazensko procesno pravo. Ljubljana: Pasadena.

ČLANKI V REVIJAH

- Ambrož, M., Cvikl, L., Oštir, A. (2013). Problemi slovenskega zaporskega sistema v luči judikature Evropskega sodišča za človekove pravice. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, št. 4, str. 345-357. URL: https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2013/04/RKK2013-04_Ambroz_Cvikl_Ostir_ProblemiSLOZaporskegaSistema.pdf, 1. 8. 2019.
- Bufacchi, V., Arrigo, J. M. (2006). Torture, Terrorism and the State: a Refutation of the Ticking-Bomb Argument. Journal of Applied Philosophy, št. 23, str. 1-19. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5930.2006.00355.x>, 2. 6. 2019.
- De Beer, A. (2018). The Use of Torture in the Fight against Terrorism. International and Comparative Law Review, št. 18, str. 51-88. URL: https://www.researchgate.net/publication/327887734_The_Use_of_Torture_in_the_Fight_against_Terrorism, 10. 6. 2019.
- Erbežnik, A. (2009). Vprašanje ekskluzije. Revus, št. 11, str. 183-208. URL: <https://journals.openedition.org/revus/1177>, 18. 4. 2019.
- Fenwick, H., Fenwick, D. (2018). The case for a more ready resort to derogations from the ECHR in the current „war on terror“. European Human Rights Law Review, št. 4, str. 303-310. URL: <http://nrl.northumbria.ac.uk/35875/>, 2. 6. 2019.
- Gentili, G. (2010). European Court of Human Rights: An absolute ban on deportation of foreign citizens to countries where torture or ill-treatment is a genuine risk. International Journal of Constitutional Law, 2010, št. 8, str. 311-322. URL: <https://academic.oup.com/icon/article/8/2/311/699980>, 2. 8. 2019.
- Greer, S. (2018). Is the Prohibition against Torture, Cruel, Inhuman and Degrading Treatment Really 'Absolute' in International Human Rights Law? Human Rights Law Review, št. 18, str. 297-307. URL:

- <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngv013>, 12. 5. 2019.
- Jandl, D. (2004). Problem terorizma v strasbourški sodni praksi. *Revus*, št. 2, str. 164-183. URL: <https://journals.openedition.org/revus/1610#entries>, 31. 8. 2019.
- Lehto, E. (2018). Applicability of Article 3 of the European Convention on Human Rights at the borders of Europe. *Helsinki Law Review*, št. 1, str. 57-77. URL: <https://journal.fi/helsinkilawreview/article/download/HellRev-2018-1-Lehto/HellRev-2018-1-Lehto-PDF/>, 24. 4. 2019.
- Mavronicola, N. (2015). Crime, Punishment and Article 3 ECHR: Puzzles and Prospects of Applying an Absolute Right in a Penal Context. *Human Rights Law Review*, 2015, št. 15, str. 721-743. URL: <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngv024>, 15. 6. 2019.
- Mavronicola, N. (2016). Bouyid v Belgium: The "minimum level of severity" and Human Dignity's Role in Article 3. ECHR. *Cyprus Human Rights Law Review*, 2016, str. 1-16. URL: https://www.researchgate.net/publication/294561055_BOUYID_V_BELGIUM_THE_'MINIMUM_LEVEL_OF_SEVERITY'_AND_HUMAN_DIGNITY'S_ROLE_IN_ARTICLE_3_ECHR, 6. 7. 2019.
- Nguyen Quoc, T. (2019). Article 3 ECHR and Its Case-Law: The Hand of Midas. *SSRN*, 9. 2. 2019. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3316860, 13. 5. 2019.
- Oršolić, T. (2010). The Prohibition of Torture and the Ticking Time-Bomb Scenario. *Tilburg University Legal Studies Working Paper*, št. 2, str. 1-35. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1573601, 11. 7. 2019.
- Shany, Y. (2007). The Prohibition Against Torture and Cruel, Inhuman, and Degrading Treatment and Punishment: Can the Absolute Be Relativized Under Existing International Law? *Catholic University Law Review*, št. 56, str. 837-870. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=856905, 1. 6. 2019.
- Stefanovska, V. (2017). Diplomatic Assurances and the State's Responsibility When Considering Extrajudicially a Person Whose Human Rights May Be Violated. *Varstvoslovje: Journal of Criminal Justice & Security*, št. 19, str. 167-182. URL: https://www.fvv.um.si/rv/arhiv/2017-2/05_Stefanovska_rV_2017-2.pdf, 11. 8. 2019.
- Švarc, D. (2006). Teror prava: človekove pravice v globalni vojni proti terorizmu. *Revus*, št. 6, str. 135-147. URL: <https://journals.openedition.org/revus/1855#text>, 19. 6. 2019.
- Vecellio Segate, R. (2017). The ECtHR's understanding of torture: an essential insight. URL: <https://ssrn.com/abstract=2979492>, 12. 6. 2019.
- Velkaverh, A. (2009). Terorizem in meje prava. *Pravna praksa*, št. 7-8, str. 25-26. URL: <https://www-iusinfo-si.eviro.ook.sik.si/literatura/L010Y2009V8P25N1>, 1. 6. 2019.
- Webster, E. (2016). Interpretation of the Prohibition of Torture: Making Sense of 'Dignity' Talk. *Human Rights Review*, št. 17, str. 371-390. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12142-016-0405-7>, 30. 5. 2019.
- Yildiz, E. (2016). A Norm in Flux: The Development of the Norm Against Torture under the European Convention from a Macro Perspective. *iCourts Working Paper Series*, št. 45, str. 1-36. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2733105, 20. 5. 2019.

SODNA PRAKSA

- ESČP Akkoc v. Turkey, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 22947/93 in 22948/93, 10. 10. 2000, ECLI:CE:ECHR:2000:1010JUD002294793.
- ESČP Aksoy v. Turkey, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 21987/93, 18. 12. 1996, ECLI:CE:ECHR:1996:1218JUD002198793.
- ESČP Aleksandr Makarov v. Russia, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 15217/07, 12. 3. 2009, ECLI:CE:ECHR:2009:0312JUD001521707.
- ESČP Amuur v. France, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 19776/92, 25. 6. 1996, ECLI:CE:EC HR:1996:0625JUD001977692.
- ESČP Ananyev and others v. Russia, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 42525/07 in 60800/08, 10. 1. 2012, ECLI:CE:ECHR:2012:0110JUD004252507.
- ESČP Aydin v. Turkey, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 23178/94, 25. 9. 1997, ECLI:CE:EC HR:1997:0925JUD002317894.
- ESČP Cestaro v. Italy, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 6884/11, 7. 4. 2015, ECLI:CE:ECHR:2015:0407JUD000688411.
- ESČP Dikme v. Turkey, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 20869/92, 11. 7. 2000, ECLI:CE:EC HR:2000:0711JUD002086992.
- ESČP Frerot v. France, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 70204/01, 12. 6. 2007, ECLI:CE:EC HR:2007:0612JUD007020401.
- ESČP İlhan v. Turkey, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 22277/93, 27. 6. 2000, ECLI:CE:ECHR:2000:0627JUD002227793.

- ESČP Ireland v. The United Kingdom, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 5310/71, 18. 1. 1978, ECLI:CE:ECHR:1978:0118JUD000531071.
- ESČP Kantyrev v. Russia, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 37213/02, 21. 6. 2007, ECLI:CE:ECHR:2007:0621JUD003721302.
- ESČP Labzov v. Russia, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 62208/00, 16. 6. 2005, ECLI:CE:ECR:2005:0616JUD006220800.
- ESČP Lind v. Russia, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 25664/05, 6. 12. 2007, ECLI:CE:ECHR:2007:1206JUD002566405.
- ESČP Mayzit v. Russia, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 63378/00, 20. 1. 2005, ECLI:CE:ECR:2005:0120JUD006337800.
- ESČP Muršić v. Croatia, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 7334/13, 20. 10. 2016, ECLI:CE:ECR:2016:1020JUD000733413.
- ESČP Ramirez Sanchez v. France, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 59450/00, 4. 7. 2006, ECLI:CE:ECHR:2006:0704JUD005945000.
- ESČP Razvyazkin v. Russia, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 13579/09, 3. 7. 2012, ECLI:CE:ECHR:2012:0703JUD001357909.
- ESČP Salman v. Turkey, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 21986/93, 27. 6. 2000, ECLI:CE:ECR:2000:0627JUD002198693.
- ESČP Sulejmanovic v. Italy, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 22635/03, 16. 7. 2009, ECLI:CE:ECHR:2009:0716JUD002263503.
- ESČP Valašinas v. Lithuania, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 44558/98, 24. 7. 2001, ECLI:CE:ECHR:2001:0724JUD004455898.
- ESČP Wieser v. Austria, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 2293/03, 22. 2. 2007, ECLI:CE:ECR:2007:0222JUD000229303.
- ESČP Yarashonen v. Turkey, Evropsko sodišče za človekove pravice, št. 72710/11, 24. 6. 2014, ECLI:CE:ECHR:2014:0624JUD007271011.

SPLETNI VIRI

- Derogation in time of emergency. European Court of Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Derogation_ENG.pdf, 12. 6. 2019.
- Heri, C. Volodina, Article 3, and Russia's systemic problem regarding domestic violence. Strasbourg observers, 30. 7. 2017. URL: <https://strasbourgobservers.com/2019/07/30/volodina-article-3-and-russias-systemic-problem-regarding-domestic-violence/#more-4376>, 10. 8. 2019.
- Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards. Council of Europe, 15. 12. 2015. URL: <https://rm.coe.int/16806cc449>, 17. 6. 2019.
- Lopez Curzi, C. The Death Row Phenomenon: Facing Torture Or Inhuman Treatment. Human Rights News, Views and Info, 7. 7. 2016. URL: <https://rightsinfo.org/the-death-row-phenomenon-no-extra-dition-to-face-torture-or-inhuman-treatment/>, 30. 8. 2019.
- Lopez Curzi, C. Why We Shouldn't Use Evidence Obtained By Torture. Human Rights News, Views and Info, 28. 6. 2016. URL: <https://rightsinfo.org/opinion-shouldnt-use-evidence-obtained-torture/>, 24. 8. 2019.
- Simonsen, N. Russian Prisons: Still inhuman, Still degrading. EJIL: Talk!, 27. 2. 2013. URL: <https://www.ejiltalk.org/russian-prisons-still-inhuman-still-degrading/>, 2. 8. 2019.
- Smet, S. El Haski v. Belgium: Continued Debate on the (In)admissibility of Evidence Obtained through Ill-treatment. Strasbourg Observers, 27. 9. 2012. URL: <https://strasbourgobservers.com/2012/09/27/el-haski-v-belgium-continued-debate-on-the-inadmissibility-of-evidence-obtained-through-ill-treatment/>, 25. 8. 2019.
- Taubina, N. How do European Court judgments influence detention conditions in Russia? European Implementation Network, 11. 12. 2017. URL: <http://www.einnetwork.org/ein-voices/2017/12/12/how-do-european-court-judgments-influence-detention-conditions-in-russia>, 3. 8. 2019.